

Kapitel V

Vilka företag står för tillväxten?

När den svenska industrins historia en gång ska skrivas kommer förmodligen perioden 1975-82 att få ett eget kapitel med ett dystert innehåll. Under denna period utvecklades tillverkningsindustrin i Sverige betydligt sämre än i andra jämförbara länder. För OECD-länderna i Europa växte industriproduktionen i genomsnitt med 1,5 % per år och för hela OECD-området med 2,3 % medan den svenska minskade med 0,7 % per år! Den sämre utvecklingen av den svenska industrin var inte heller koncentrerad till ett fåtal branscher utan gällde i stort sett samtliga branscher - även verkstadsindustrin.

Ett annat tecken på tillbakagången i svensk industri under perioden 1975-82 är de starkt minskade marknadsandelarna. Totalt minskade Sveriges andel av OECD-ländernas import med drygt 30 % 1974-82.¹ Även för produktgrupper där Sverige i allmänhet bedöms ha komparativa fördelar - metallvaror och maskiner, elprodukter, transportmedel - var marknadsandelsförlusterna betydande. Denna negativa bild kontrasterar skarpt mot den även i internationell jämförelse starka tillväxten i svensk industri under 50- och 60-talen.

Den svaga produktionsutvecklingen i industrin har givetvis också haft starka negativa effekter på utvecklingen i andra branscher. Som visats i bl a den senaste långtidsutredningen (LU 84) är en betydande del av produktionen i andra sektorer indirekt beroende av den slutliga efterfrågan på industriprodukter.²

1982 sysselsattes drygt 900 000 personer i industrin. Samtidigt var emellertid ca 500 000 personer i andra näringar sysselsatta

med att förse industrin med råvaror, insatsvaror och tjänster för tillverkning av industriprodukter. Totalt sysselsattes således 1 400 000 personer direkt och indirekt med tillverkning av industriprodukter, vilket var 50 % fler än i enbart industrin. De flesta av dem som är indirekt beroende av industriproduktionen återfinns i den privata tjänstesektorn, där bl a varuhandel, transporter och uppdragsverksamhet ingår. Även jord- och skogsbruket är betydande underleverantörer till industrin. Räknar man även in antalet sysselsatta i svenska dotterbolag i utlandet är den totala industrisektorn nästan dubbelt så stor som enligt den traditionella branschklassificeringen.

Industrin har således en viktig roll som motor i ekonomin. På liknande sätt som nedgången i industriproduktionen under slutet av 70-talet och början av 80-talet hade negativa återverkningar på sektorer utanför industrin skulle således en tillväxt i industrisektorn under resten av 80-talet få betydande positiva indirekta effekter.

De flesta ekonomer torde vara ense om att lönekostnadsutvecklingen var av avgörande betydelse för industriproblemen under senare delen av 70-talet och början av 80-talet. Det råder också betydande enighet om att även arbets- och kapitalmarknadernas funktionssätt samt skattesystemet försvårat tillväxten. Den minskade lönespridningen, nedgången i rörligheten på arbetsmarknaden, inlåsnings effekter på kapitalmarknaden och skattekilrar är alla exempel på detta. De olika förklaringsfaktorernas relativa betydelse för den svaga industritillväxten är dock svår att kvantifiera.

De stora svenska devalveringarna 1981 och 1982 i kombination med uppgången i världshandeln har lett till en betydande återhämtning i industrin. Industriinvesteringarna ökade 1984 med 16 % och beräknas öka starkt även 1985. Exporten av industriprodukter ökade 1983 och 1984 med ca 10 % per år, mätt i volymtermer. Kapacitetsutnyttjandet i industrin har också ökat starkt. Den i början av 80-talet omdebatterade frågan om hur stor del av den outnyttjade kapaciteten i industrin som var ekonomiskt ef-

fektiv verkar därmed, åtminstone för tillfället, ha förlorat i aktualitet.

Den gynnsamma utvecklingen efter devalveringarna reser emellertid flera frågor. För det första är frågan hur uthållig tillväxten egentligen är. Har de grundläggande problemen lösts eller är vi tillbaka i en liknande situation om/när kostnadsfördelarna gentemot utlandet försvinner? För det andra kan konstateras att även om handelsbalansen visat betydande överskott 1983 och 1984 så har detta inte räckt till för att ge ett ordentligt överskott i bytesbalansen. Trots en samverkan av devalveringseffekter och god tillväxt internationellt har således exportöverskottet varit otillräckligt för att kompensera underskottet i transfereringarna, främst räntenettot. Därmed kommer vi in på frågan om industri-sektorns storlek.

Den senaste långtidsutredningen har beräknat den anpassning på kostnadssidan som krävs för att nå en balanserad utveckling av den svenska ekonomin (SOU 1984:4). För att uppnå extern balans 1990 uppskattades de nödvändiga relativprissänkningarna under perioden 1983-90 till ca 10 %, dvs drygt 1 % per år. Dessa beräkningar har följts upp i de sk treårskalkylerna i kompletteringspropositionen 1985 (proposition 1984/85:150). Även i dessa kalkyler anges en minskning av relativpriserna på svenska exportvaror med 1 à 2 % per år 1985-88 som nödvändig för extern balans.³ Dessa beräkningar visar således att det inte räcker att vi behåller det kostnadsläge relativt utlandet som uppnåtts efter devalveringarna 1981 och 1982, utan vi måste fortsätta att förbättra detta.

Få ekonomer torde i grunden ifrågasätta resultaten från kalkyler av det här slaget, vilka belyser kostnadslägets avgörande betydelse. Långtidsutredningens beräkningar bygger i hög grad på ekonomiskt skattade samband baserade på historiska tidsserier. I det här kapitlet fokuseras istället intresset till en mer kvalitativ analys av industriföretagens förändring och tillväxt. I de två första avsnitten beskrivs några strukturförändringar i industrin som är viktiga för förståelsen av industrins tillväxtpotential och därmed för möjligheterna att uppfylla kraven på balans i ekonomin.

I avsnitt 1 behandlas det ökade tjänsteinnehållet i industriföretagen, vilket är väsentligt både för bedömningen av relativprissänkningarnas betydelse för exporten och för investeringsutvecklingen. De krav på kapital- och arbetsmarknaden som förskjutningen från tillverkning mot tjänster innebär tas också upp. Avsnitt 2 behandlar basindustriernas utveckling under efterkrigstiden och särskilt krisen under senare delen av 70-talet. Trots att denna sektor minskat i betydelse spelar den fortfarande en stor roll för den externa balansen i det medelfristiga perspektivet. I avsnitt 2 behandlas också den ökade koncentrationen till storföretag i industrin. Dessa företag, huvudsakligen inom verkstadsindustrin, är av avgörande betydelse för utvecklingen av produktion och export. Samspelet mellan stora företag och mindre företag genom företagsköp tas också upp i detta avsnitt.

I avsnitt 3 presenteras de större industriföretagens planer för resten av 80-talet, baserat på en enkät som genomförts av IUI. Företagsplanerna jämförs också med kalkylerna i den senaste långtidsutredningen. Kapitlet avslutas med en utvärdering och sammanfattning i avsnitt 4. I appendix redovisas de praktiska frågorna kring de enkäter som presenteras i kapitlet, samt företagsplanerna för 80-talet på sektornivå.

1 Tjänsteproduktion i industriföretagen⁴

Tjänstesektorns andel i Sveriges ekonomi har ökat trendmässigt under de senaste 20 åren. Detta gäller i särskilt hög grad sysselsättningen men även produktionen.⁵ En allmänt utbredd uppfattning är att tjänsteinnehållet i industriproduktionen också ökat. Under senare år har delar av företagens inriktning mot tjänster uppmärksamrats, bl a satsningarna på forskning och utveckling (FoU) samt marknadsföring. Kunskapen om hur stor del av industriföretagens resurser som satsas på annat än tillverkning och hur stor del av industriproduktionen som utgörs av tjänster är emellertid mycket bristfällig.

Det finns flera argument för att förklara den antagna ökningen av tjänsteaktiviteter i industrin. Ett vanligt argument är att industrins produkter i allmänhet blivit mer komplicerade och avancerade. Denna tendens, som är resultatet av FoU-satsningar, har ökat behovet av marknadsföring för att informera konsumenterna om produkternas egenskaper och om hur de komplexa och tekniskt avancerade produkterna används. Ett annat argument betonar industriföretagens ökande deltagande i stora projekt, vid vilka vanligtvis ett stort antal företag samarbetar. För att samordna dessa stora - ofta internationella - projekt krävs tjänster. Dessutom tillhandahåller ofta industriföretagen tjänster, t ex utbildning, administration och underhåll som en del av projekten.

I det här avsnittet behandlas såväl användningen av externa och interna tjänster i industriföretagen som försäljningen av tjänster från dessa företag. Avsnittet baseras till största delen på enkäter till industriföretag som företagits av IUI.⁶ Analysen av tjänsteinnehållet i industrin ger bl a en grund för slutsatser om industriföretagens tillväxtutsikter, möjligheten att uppnå extern balans och skapa sysselsättning.

1.1 Intern produktion av tjänster

Ett industriföretag uppfattas fortfarande av många som synonymt med begreppet fabrik, där tillverkningen inte bara står i centrum utan också utgör huvuddelen av verksamheten. Förskjutningar i branschstrukturen från basindustri mot tekniskt avancerad verkstadsindustri och förändringar inom företagen har emellertid gjort denna bild alltmer missvisande. För att få en bild av omfattningen av den interna användningen av tjänster i industrin delades i en enkät till ca 280 stora industriföretag de totala arbetskraftskostnaderna upp på sju funktioner, nämligen FoU, design och konstruktion samt dokumentation, arbetsberedning, tillverkning, marknadsföring och distribution, administration och övrigt. Interna tjänster ges här genomgående en bred tolkning som omfattande alla aktiviteter utom direkt produktion. Det bör också observeras

att det endast är företagens svenska delar som ingår i enkätsvar-
ren. Dessa har dock kompletterats med information om utlands-
verksamheten från andra källor.

Enkätresultaten visar att andra aktiviteter än direkt tillverkning
svarade för 36 % av de totala arbetskraftskostnaderna i de stude-
rade företagen 1982 (se tabell V:1). De största tjänstefunktioner-
na var marknadsföring och administration med ca 10 % vardera.
FoU, design m m samt arbetsberedning utgjorde vardera ca 5 %
av arbetskraftskostnaden.

Råvaru- och insatsvaruindustrin, dvs i huvudsak basindustrier,
hade inte oväntat den största koncentrationen av arbetskraftskost-
naden till tillverkning, ca 75 %. I investeringsvaruindustrin, som
till största delen utgörs av verkstadsföretag, var däremot arbets-
kraftskostnaderna för tjänster och tillverkning av ungefär samma
storleksordning. En fortsatt ökad betydelse för verkstadsindustrin
innebär således att tjänsteinnehållet i industrisektorn som helhet
kommer att öka väsentligt.

Tillverkningens betydelse varierar således starkt mellan olika
branscher. När det gäller FoU samt design och konstruktion är
också spridningen mellan sektorernas satsningar betydande. För in-
vesteringsvaruindustrin utgjorde dessa funktioner totalt hela 19 %
av arbetskraftskostnaden, medan motsvarande andel för råvaruindu-
strin endast var 4 %. Marknadsföringens höga andel i byggämnes-
industrin förklaras förmodligen av att även distribution ingår i
denna funktion. En ytterligare disaggregering av resultaten från
branscher till delbranscher visar att spridningen i tjänsternas
andel av arbetskraftskostnaden är mycket större på lägre nivåer.
Inom trä-, massa- och pappersindustrin är tjänsteandelen endast
10-15 %, medan den för elektroindustrin är större än 50 %.

Förändringen i företagens interna struktur visar också på tjänster-
nas ökade betydelse på bekostnad av tillverkningen. För de under-
sökta storföretagen totalt minskade produktionens andel av arbets-
kraftskostnaderna med 3 procentenheter under perioden 1976-82

Tabell V:1 Arbetskraftskostnadernas fördelning på funktioner i stora industriföretag 1982

Procent

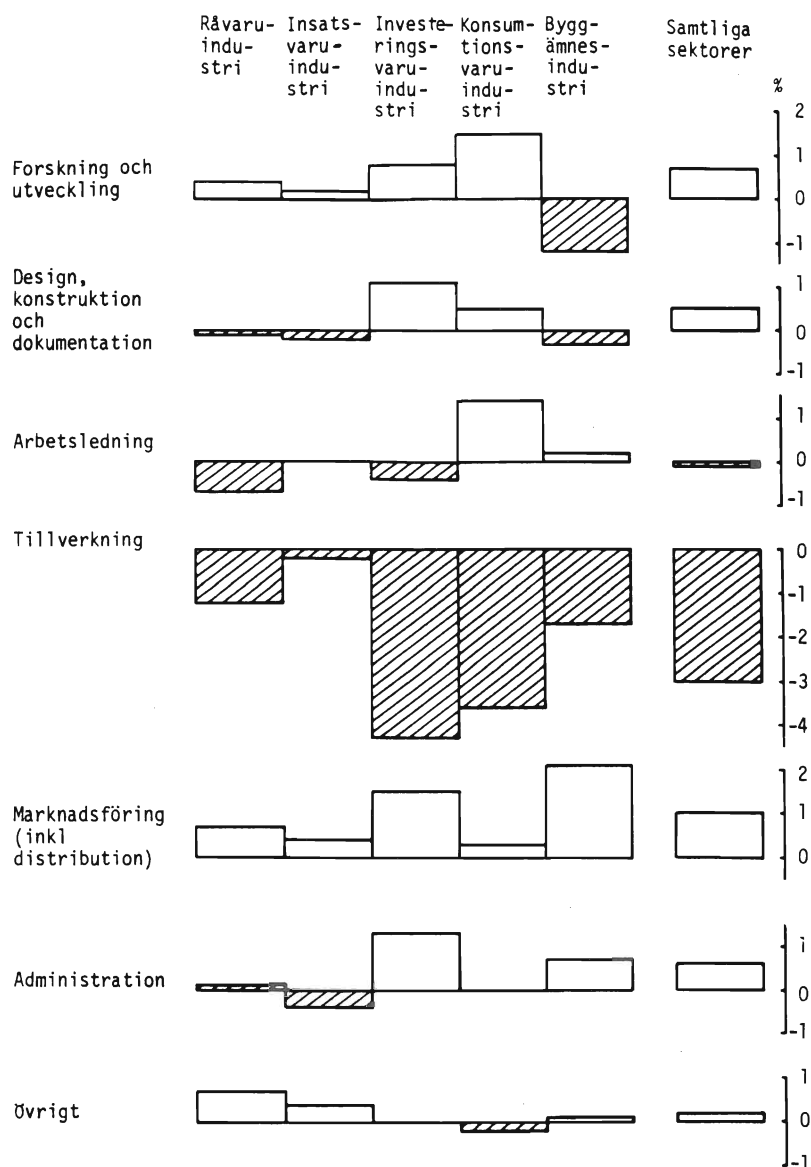
	Råvaru- industri	Insats- varu- industri	Investe- ringsvaru- industri	Konsum- tions- varu- industri	Bygg- ämnes- industri	Samtliga sektorer
Forskning och utveckling	2,4	4,0	9,0	5,9	3,8	6,0
Design, kon- struktion och dokumentation	1,4	2,0	10,2	3,1	2,5	5,3
Arbetsberedning	2,7	2,8	5,4	3,0	6,6	4,0
Tillverkning	77,5	73,8	54,7	65,6	64,2	64,4
Marknadsföring (inkl distri- bution)	8,4	9,0	8,2	11,3	13,5	9,9
Administration	6,4	7,6	11,4	8,5	8,4	9,1
Övrigt	1,3	0,8	1,1	2,6	1,0	1,4
Totalt	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Anm: Resultaten, som baseras på uppgifter från 135 företag, är vägda genomsnitt med arbetskraftskostnaderna 1982 som vikter.

Källa: IUIs tjänstenkät 1983.

(se figur V:1). Minskningen var störst i investeringsvaruindustrin, drygt 4 procentenheter, men även för övriga sektorer noteras en nedgång. Marknadsföringen har däremot ökat sin andel i samtliga sektorer. Andelen av arbetskraftskostnaden som kan hänföras till FoU ökade under den studerade perioden i fyra sektorer av fem och totalt med knappt 1 procentenhet. Enkätresultaten visar således på en minskad betydelse för tillverkning och en ökad betydelse för tjänster, främst marknadsföring och FoU.

Figur V:1 Förändringen i arbetskraftskostnadernas fördelning på funktioner i stora industriföretag 1976-82
Procent

Anm: Resultaten, som baseras på uppgifter från 115 genomgående företag, är vägda genomsnitt med arbetskraftskostnaderna 1982 som vikter.

Källa: IUIs tjänstenkät 1983.

Även när det gäller förändringen av tjänsteandelen finns det stora skillnader mellan de studerade företagen. Andelen företag där tjänsternas andel av arbetskraftskostnaden ökat är drygt 60 %. För 16 % av företagen var tjänsteandelen oförändrad medan den minskade för knappt en fjärdedel, 23 %. Investeringsvaruindustrin har den lägsta andelen företag där tillverkningen ökat i betydelse.

Trenden från tillverkning till tjänster bekräftas också av statistiken över antalet tjänstemän i industrin. Under perioden 1964-83 ökade andelen tjänstemän i industrin stadigt från 25 % till 31 %. 1976-82, vilket är den period som täcks av enkäten, ökade andelen från 28 % till 31 %.⁷ Alla sektorer som särskiljs i enkäten visar en ökad andel tjänstemän.

1.2 Utlandsverksamheten

De enkätresultat som redovisats i avsnitt 1.2 omfattar, som nämnts, endast företagens svenska delar. För att få en uppfattning om företagskoncernernas totala verksamhet har enkätsvaren kompletterats med uppgifter från andra källor om utlandsverksamheten. I tabell V:2 redovisas sysselsättningen i Sverige och i dotterbolag i utlandet för de 40 största utlandsetablerade företagen, mätt med antalet anställda utomlands. Dessa företag dominerar även urvalet i enkäten. Andelen sysselsatta utomlands beräknas ha ökat från 42 % 1974 till 49 % 1982. En betydande del sysselsätts i försäljningsbolag med ingen eller liten produktion samt i serviceföretag. Under perioden 1974-82 beräknas andelen sysselsatta i icke-producerande dotterbolag i utlandet av det totala antalet anställda ha ökat från 10 % till 13 % i den studerade företagsgruppen.

För att uppskatta arbetskraftskostnadernas fördelning på funktioner när även företagens utlandsdelar ingår, antar vi att de försäljande utlandsbolagen enbart sysslar med marknadsföring. Utifrån denna förutsättning och några andra inte alltför restriktiva anta-

ganden kan marknadsföringens andel av koncernernas totala arbetskraftskostnader beräknas till 20 % 1982.⁸ Marknadsföringens andel fördubblas således (jfr tabell V:1) när man även tar hänsyn till utlandsverksamheten. Övriga funktioners andelar minskar givetvis i motsvarande grad; så går t ex tillverkningens andel ned från 64 % till 56 %. De icke-producerande utlandsföretagens ökande andel av den totala sysselsättningen i den studerade företagsgruppen innebär att enkätresultaten för enbart den svenska delen underskattar förskjutningen från tillverkning till marknadsföring 1976-82.

Tabell V:2 Sysselsättningen i de 40 största utlandsetablerade företagen 1974, 1978 och 1982
Medeltal årsanställda

	1974	1978	1982
I utlandet	276 700	285 500	320 000
därav:			
producerande dotterbolag	209 100	212 300	238 000 ^b
försäljande dotterbolag ^a	67 600	73 200	82 000 ^b
I Sverige	377 000	347 100	327 500
Totalt	653 700	632 600	647 500

^a Här ingår försäljande dotterbolag med ingen eller liten produktion samt serviceföretag.

^b Andelen anställda i producerande respektive försäljande dotterbolag i utlandet 1982 har antagits vara densamma som 1978.

Källor: Bergholm och Jagrén (1985) samt Eliasson (1985).

1.3 Inköp och försäljning av tjänster

Förutom den interna produktionen av tjänster har också industriföretagens inköp av externa tjänster ökat. Enligt beräkningar baserade på input-output statistik ökade tillverkningsindustrins inköp från tjänstesektorerna som andel av industrins totala inköp från 8,5 % 1975 till 9,9 % 1982. I relation till industrins produktionsvärde ökade inköpen från tjänstesektorerna under samma period från 5,5 % till 6,7 %. (Ek, 1985.)

Industriföretagens inköp av tjänster från andra industriföretag är svårare att uppskatta. Tjänsterna säljs vanligen tillsammans med produkterna och marknadsförs sällan separat. Detta framgår också av enkätuppgifter om industriföretagens försäljning av tjänster som genomgående visar mycket låga värden. 1981 utgjorde försäljningen av tjänster endast 1,4 % av den totala försäljningen i stora industriföretag. Av 210 svarande företag hade endast 13 en försäljning av tjänster som översteg 5 % av faktureringen 1978 och 1983 (Pousette och Lindberg, 1985). Bristen på vedertagna definitioner av tjänster i industrin och tjänsternas integrering med varor leder förmodligen till att enkätresultaten underskattar industrins inköp och försäljning av tjänster.

I internationell jämförelse tycks svensk industri ligga under genomsnittet när det gäller tjänster, både på input- och outputsidan. I en OECD-studie (OECD, 1983) av sju länder beräknades inköpta tjänster i relation till omsättningen ha ökat från 11,8 % 1975 till 14,2 % 1980. En uppdelning av tjänsteinköpen visade att industritjänster hade ökat från 2,5 % till 4,3 % medan inköp från tjänstesektorerna hade ökat från 9,3 % till 9,9 %. Industrins tjänsteinköp varierade kraftigt mellan olika länder, från Frankrikes 21,0 % 1980 till Belgiens 8,3 % 1979. I OECD-studien redovisas också för fem av länderna försäljningen av tjänster, vilken uppgick till 2,8 % av omsättningen 1980. Även om internationella jämförelser på detta område är osäkra, verkar således inriktningen mot tjänster i svensk industri åtminstone inte vara större än i andra jämförbara länder.

1.4 Sammanfattning och slutsatser

Tjänsteaktiviteter i vid mening ökar således i betydelse i de svenska industriföretagen, särskilt om man även tar hänsyn till utlandsverksamheten. Inom snabbt expanderade branscher, som elektroindustrin, är redan i dag tjänsternas andel av arbetskraftskostnaden större än tillverkningens. Dessutom ökar industrins inköp av externa tjänster. Vad betyder den ökade tjänsteintensiteten i industriföretagen för industrisektorns möjligheter att uppfylla kraven på balans i ekonomin?

Ett allmänt accepterat mål i svensk ekonomisk politik är att utlandsskulden bör minskas väsentligt. Det finns flera skäl för detta, bl a att öka handlingsfriheten i den ekonomiska politiken och minska effekterna på den svenska ekonomin av valutakurs- och ränteförändringar i omvärlden. I 1984 års långtidsutredning preciserades målet till att bytesbalansen ska uppvisa ett överskott 1990 som motsvarar ca 1 % av BNP, vilket i absoluta tal innebär ca 10 miljarder kr (i löpande priser). För att uppfylla detta mål är industrisektorns expansion avgörande. 1983 svarade tillverkningsindustrin för drygt 80 % av den totala exporten av varor och tjänster. Även om industriprodukternas importinnehåll är relativt stort och ökande så är industrins betydelse central.

När det gäller exporten är förmodligen de ökade satsningarna på tjänster nödvändiga inom de tekniskt avancerade produktområdena svensk industri alltmer specialiserat sig på. Studier av den senaste devalveringen visar också att företag som satsat på marknadsföring, ofta i kombination med prissänkningar, i hög grad kunnat öka exportens marknadsandelar (SIND 1984:2). Det är viktigt att notera att ett ökat tjänsteinnehåll och en ökad andel systemleveranser innebär att det direkta produktpriset blir mindre viktigt som konkurrensmedel. Genom satsningar på FoU, marknadsföring och tjänster i stort skapas produkter eller kombinationer av produkter som skiljer sig från konkurrenternas. Priset på dessa typer av produkter blir således mindre avgörande än för basindustrins standardprodukter som järnmalm, trävaror, massa, papper och stål.

Betyder då den ökade tjänsteintensiteten att de prissänkningar på våra exportvaror relativt utlandet som man t ex i LU 84 räknar med för att uppnå extern balans inte behöver vara så stora? Kan vi undvika de terms-of-trade förluster relativprissänkningarna innebär och ändå uppnå tillräcklig exportvolym för balans? Det ökade tjänsteinnehållet i svenska industriföretag kan förmodligen observeras även i andra länder. De uppgifter som finns över industrins inköp och försäljning av tjänster i andra länder tyder på att Sverige i detta avseende ligger under genomsnittet. Endast om svenska företag kan utveckla unika produkter eller kan kombinera tjänster och produkter bättre än konkurrenter i t ex Japan, USA och Västtyskland, kan frågorna ovan besvaras jakande. Det bör också observeras att även när det gäller tjänster är kostnadsläget relativt utlandet av stor betydelse. Den höga och ökande tjänsteandelen i svenska industriföretag som kan observeras är således en nödvändig men knappast tillräcklig förutsättning för möjligheten att utveckla exporten.

För kapitalbildningen betyder förskjutningen från tillverkning mot tjänster i industrin att investeringskvoten, dvs investeringar i maskiner och byggnader i förhållande till produktionsvolymen, långsiktigt kommer att minska. De ökade satsningarna på tjänster, som FoU och marknadsföring, kan emellertid innebära att investeringskvoten i vid mening snarare ökar än minskar. Investeringar i FoU, marknadsföring och andra typer av tjänster kräver liksom traditionella realinvesteringar finansiering genom externt kapital. Industrins framtida krav på kapitalmarknaden underskattas således om man enbart ser till realinvesteringarnas utveckling. De ökade immateriella investeringarna kommer också att ställa högre krav på kapitalmarknadens förmåga att bedöma och absorbera risk.

Industrins andel av den totala sysselsättningen har minskat starkt. Fortfarande svarar emellertid sektorn för drygt 20 % av det totala antalet sysselsatta. Dessutom är, som nämnts, de indirekta sysselsättningseffekterna stora i andra sektorer. Efter nedgången i industrisysselsättningen under 70-talet ökade denna åter 1984. En ofta framförd åsikt är dock att industrin spelat ut sin roll som

sysselättningsskapare och att vi i fortsättningen måste lita till tjänstesektorerna när det gäller att upprätthålla sysselsättningen.

När det gäller sysselsättningen kan först konstateras att skiljelinjen mellan industrisektorn och delar av tjänstesektorn alltmer suddas ut. Beroende på hur företag är organiserade, kan aktiviteter som finansierings- och försäkringstjänster, teknisk konsultverksamhet, juridiska tjänster, redovisning och reklam antingen produceras internt i företagen eller köpas på marknader. Industrisektorns storlek blir således ett allt mindre meningsfullt mått på omfattningen av industrins totala verksamhet. Nedgången i industrins sysselsättning och produktion under de senaste 10-15 åren skulle se mindre dystert ut om industrinära aktiviteter inom främst sk uppdragsverksamhet inkluderades i industrisektorn.

Industrin har tidigare, till följd av hög kapitalintensitet och utnyttjande av stordriftsfördelar, haft en snabbare ökning av arbetsproduktiviteten än de industrinära aktiviteterna i tjänstesektorn. 1970-83 ökade arbetsproduktiviteten i industrin med 3,5 % per år medan den endast ökade med 1,4 % per år för t ex uppdragsverksamhet. Förskjutningen mot tjänsteproduktion innebär att arbetsproduktivitetsökningen i industrin kan förväntas bli lägre än tidigare och mer i linje med delar av den privata tjänstesektorn. Denna tendens kan dock i viss utsträckning motverkas av ökade möjligheter till rationaliseringar även på tjänstesidan genom kontorsautomation, CAD-system m m.

Det ökade tjänsteinnehållet i industriföretagen kommer att ställa stora krav på arbetsmarknaden under 80-talet. På liknande sätt som för kapitalmarknaden underskattas emellertid anspråken på arbetsmarknaden om man endast ser till kvantiteten, dvs den framtida utvecklingen av antalet anställda i industrin. I takt med att industrins efterfrågan på traditionella yrkeskategorier avtar och efterfrågan på mer tjänsteinriktade yrken ökar kommer det att ställas betydande krav på utbildning och fortbildning samt på arbetsmarknadens funktionssätt. (Se kapitlen III och IV.)

2 Strukturförändringar på bransch- och företagsnivå

Företagens interna struktur har således förändrats och tyngdpunkten har förskjutits från tillverkning mot tjänster i vid mening. Ett annat karakteristiskt drag inom industrin har varit de betydande strukturförändringarna mellan branscher och företag. Till de viktigaste dragen i denna förändring hör basindustriernas minskade betydelse och den allt större koncentrationen till stora företag inom verkstadsindustrin.

Under perioden 1975-83 minskade sysselsättningen i industrin med totalt 15 %, vilket framgår av tabell V:3. För de basindustrier där problemen varit mest akuta under perioden - järnmalmsgruvor, järn- och stålindustri samt skeppsvarv - var sysselsättningsminskningen hela 40 %. I de tio största företagen, mätt med antalet utlandsanställda, ökade däremot sysselsättningen med 3 %. I detta avsnitt analyseras betydelsen av dessa strukturförändringar för industrins tillväxt och särskilt för möjligheten att uppnå extern balans.

Tabell V:3 Sysselsättningen i industrin 1975-1983

Tusental personer

	1975	1983	Procentuell förändring
Järnmalmsgruvor, järn- och stålverk, samt skeppsvarv	108	65	-40
Övrig industri	941	826	-12
Industrin totalt	1 049	891	-15
De tio största industriföretagen ^a	192	197	3

^a Företagen har rangordnats efter antalet anställda utomlands 1978. En annorlunda indelningsgrund, t ex efter fakturering eller export, skulle inte avsevärt förändra företagsurvalet. Se tabell V:5 för en redovisning av de ingående företagen.

Källor: Jagrén (1985), "Företagens tillväxt i ett historiskt perspektiv" och SM N 1984:5.5 appendix 5.

2.1 Basindustrin⁹

Ett karakteristiskt drag under senare delen av 70-talet och början av 80-talet var basindustriernas stora problem och det omfattande stödet till krisföretagen i gruv-, varvs-, järn- och stål- samt skogsindustrierna. När det gäller det statliga industristödet kan sex företag urskiljas som huvudmottagare, nämligen Svenska Varv, Svenskt stål (SSAB), LKAB, ASSI, NCB och Södra skogsägarna. Under perioden 1976-83 erhöll dessa företag ett bruttostöd på totalt 30 miljarder kr i löpande priser.

De betydande problemen inom basnäringarna och koncentrationen av industristödet till de ovan nämnda företagen inom dessa har myntat begreppet krisbranscher. I det följande används benämningen krisbranscher för grupperna gruv-, järn och stål- samt varvsindustrierna. Skogsindustrin, som totalt inte uppvisar samma kris-karakteristika som de övriga tre branscherna, räknas inte in trots att tre av de stora stödmottagarna återfinns i denna bransch.

2.1.1 Den historiska finansiella utvecklingen

Den totala industrins lönsamhet har fallit trendmässigt under efterkrigstiden. Under perioden 1976-82 var nedgången i bruttomarginalen särskilt markerad, vilket framgår av tabell V:4.¹⁰ Särskiljer vi krisbranscherna och övrig industri blir emellertid bilden en annan. I den friska delen av industrin har lönsamheten varit relativt oförändrad, även om en nedgång kan noteras under senare delen av 70-talet. Krisbranscherna däremot uppvisar en kraftigt fallande bruttomarginal under hela den studerade perioden. Fram till mitten av 70-talet var emellertid bruttomarginalen högre i krisbranscherna än i den övriga industrin, men därefter har nedgången varit desto mer dramatisk (Örtengren, 1985). Detta förstärks än mer om man dessutom tar hänsyn till att kapitalintensiteten i krisbranscherna är högre än i den övriga industrin.

Tabell V:4 Bruttovinstmarginal i industrin 1951-82
Index 1951-82 = 100

	1951- 1959	1960- 1969	1970- 1975	1976- 1982
Krisbranscher	177	114	78	1
Gruvindustri	166	120	78	7
Järn- och stålindustri	135	128	94	19
Varvsindustri	271	161	124	-224
Övrig industri	108	99	107	87
därav:				
skogsindustri	119	82	131	76
Industrin totalt	120	100	103	73

Anm: Bruttovinstmarginal avser bruttovinst i förhållande till omsättningen. Den genomsnittliga bruttovinstmarginalen för hela perioden 1951-82 har satts till 100.

Källa: Örtengren (1985), "Industristödet och staten som företagsägare".

Nedgången i industrins lönsamhet under senare delen av 70-talet och början av 80-talet var således koncentrerad till krisbranscherna, medan den övriga industrin hävdade sig relativt väl. Krisbranschernas lönsamhet har fallit långsiktigt och 70-talets kris var således i linje med denna utveckling, även om nedgången accelererade. Den långsiktigt försämrade lönsamheten i krisbranscherna reser vissa frågetecken kring näringarnas framtidsutsikter.

2.1.2 Livskraftiga företag eller fortsatt kris?

De betydande strukturförändringarna inom basindustrierna under senare delen av 70-talet har inneburit att denna industridel är betydligt mindre nu än tidigare. Antalet sysselsatta i järnmalmsgruvor, järn- och stålindustri samt varv har minskat från 108 000

1975 till 65 000 1983. Branschernas andel av industrins totala sysselsättning minskade under denna period från 10,3 % till 7,3 %. För de sex företag som varit huvudmottagare av industristödet har antalet anställda reducerats från 81 000 till 56 000 1976-83. Samtidigt har antalet sysselsatta i tekoindustrin, som också har karaktären av krisbransch, minskat från 68 000 till 39 000. Förändringarna är ungefär desamma om vi ser till produktionsidan. Basindustrins andel av industrins totala förädlingsvärde minskade från 9,8 % 1975 till 7,0 % 1983. De tidigare krisbranschernas relativa betydelse har således minskat väsentligt.

Under de senaste åren har en återhämtning skett för de tidigare krisföretagen, med undantag för Svenska Varv. Frågan är om industristödet givit långsiktiga effekter i form av livskraftiga företag eller om krisföretagen endast fått en kortvarig frist genom stödet, devalveringarna 1981 och 1982 samt den internationella uppgången. Den långsiktiga negativa lönsamhetsutvecklingen i krisbranscherna inger, som nämnts, vissa farhågor för framtiden. Marknadsläget med internationell överkapacitet för stora delar av produktionen kan väntas bestå under lång tid. Företagens planer för resten av 80-talet visar också på att råvaruindustrins andel av industrins totala produktion och sysselsättning bedöms fortsätta att minska (se avsnitt 3).

Trots krisbranschernas minskade relativa storlek är en inte alltför ogynnsam utveckling i dessa näringar på medellång sikt nödvändig för att inte kraven på tillväxt i den övriga industrin ska bli orealistiska. 1983 och 1984 svarade exporten av järnmalm, järn och stål samt fartyg fortfarande för 9-10 % av den totala varuexporten i värdetermer. I LU 84 räknar man med att exportvolymen i gruv-, järn- och stål- samt varvsindustrierna endast ska minska med ca 1 % per år 1983-90. En betydligt sämre utveckling för krisbranscherna skulle således avsevärt öka svårigheterna att uppnå extern balans.

2.2 Storföretag och småföretag¹¹

Industrin i Sverige domineras av ett relativt litet antal stora företag, huvudsakligen inom verkstadsindustrin. De 10 största företagen, mätt med antalet anställda utomlands, svarade 1983 för ca 23 % av den totala sysselsättningen i tillverkningsindustrin.¹² Dessa tio företags andel av industrissysselsättningen har ökat kraftigt under de senaste 100 åren från 1-2 % 1880-1900 (då endast 5 av företagen ännu etablerats) till ca 10 % 1940-50 och vidare till dagens storlek. De tio största företagen i dag har således fördubblat sin andel av industrissysselsättningen under efterkrigstiden. Bakom denna expansiva utveckling ligger en omfattande intern strukturomvandling i företagen och betydande företagsförvärv. Ett annat karakteristiskt drag har varit de ökande utlandsetableringarna. Sammantaget har dessa faktorer bidragit till att produktionen alltmer inriktats mot högkvalitativa produkter och system.

2.2.1 Intern tillväxt i företagen och företagsköp

De stora företagen har således haft en snabb tillväxt och utvecklats betydligt bättre än industrigenomsnittet. En betydande del av denna tillväxt har emellertid baserats på företagsköp. Företagsförvärven för de tio storföretagen sammantaget har ökat kraftigt under efterkrigstiden.¹³ Antalet nettoförvärv, dvs skillnaden mellan antalet förvärv och avyttringar, fördubblades från 6 per år 1946-68 till 12 per år 1968-83. Till stor del beror dock detta på ett enda företags omfattande företagsköp, nämligen Electrolux. Utesluts detta företag visar istället antalet nettoförvärv för övriga företag en minskning från 6 per år 1946-68 till 3 per år 1968-83.

Tillväxten för de tio storföretagen 1946-83 mätt med antalet anställda var ca 290 000 (se tabell V:5). För gruppen som helhet kan företagsköpen grovt beräknas svara för ca 60 % av sysselsättningsökningen, medan motsvarande andel exklusive Electrolux är ca 50 %. Fördelningen mellan intern och extern tillväxt varierar dock kraftigt mellan olika delperioder. 1946-75 svarade den inter-

na sysselsättningsökningen för hela 70 % av den totala ökningen. Under perioden 1975-83 beräknas däremot den interna sysselsättningen ha minskat, medan ökningen genom företagsförvärv var fortsatt hög. Den studerade gruppen storföretag har således till betydande del kunnat bli stora - och under de senaste tio åren kunnat behålla sin storlek - genom företagsköp.

Tabell V:5 Intern sysselsättningsökning och företagsköp i tio stora industriföretag 1945-83
Tusental anställda

	Antal anställda periodens slutår	Intern syssel- sättnings- förändring	Sysselsättnings- förändring genom före- tagsköp	Totalt
Samtliga tio företag				
1945-68	283	109	41	150
1968-75	431	96	52	148
1975-83	423	-81	74	-7
1945-83	423	124	167	290
Gruppen exkl Electrolux				
1945-68	262	102	37	139
1968-75	365	80	22	103
1975-83	334	-73	42	-31
1945-83	334	110	101	211

Anm: De tio företagen är Electrolux, SKF, Ericsson, Sandvik, Volvo, Alfa-Laval, Atlas Copco, AGA, Swedish Match och ASEA. Uppgifterna avser företagens totala verksamhet inkl utlandsdelar.

Källa: Jagrén (1985), "Företagens tillväxt i ett historiskt perspektiv".

2.2.2 Småföretagens överlevnad

Betydelsen av mindre och medelstora företag är således stor även för storföretagens utveckling. Det är dock relativt få företag som under en längre period överlever som fristående enheter. Av ett slumpmässigt urval på 115 industriföretag som existerade 1920 återstod 1980 endast 21 som självständiga bolag, dvs mindre än 20 %. Bland de företag som kvarstod var det endast 2 som kunde karakteriseras som expansiva. Av de företag som försvunnit har åtminstone hälften och sannolikt ännu fler köpts upp.

Ett annat urval av företag inom verkstads-, metall- och kemiindustrierna som startades 1954-58 belyser också den stora andel företag som köps upp eller läggs ned. Av 256 småföretag som startades under denna period återstod 1982 som fristående enheter endast 126, dvs mindre än 50 %. Hur har då dessa småföretag utvecklats jämfört med de branscher de tillhör? Studerar man de ursprungliga 256 företagen så har deras andel av branschsysselsättningen minskat från 5,5 % 1958 till 3,4 % 1982, vilket framgår av tabell V:6. De 126 återstående företagen har däremot ökat sin andel under motsvarande period från 2,7 % till 3,4 %. Räkna vi med att samtliga bortfallande företag köpts upp och haft samma sysselsättningsutveckling som de återstående självständiga företagen skulle urvalets andel av branschsysselsättningen ha ökat från 5,5 % 1958 till 6,9 % 1982. Även i detta fall, som kan ses som en övre gräns, är således småföretagens utveckling relativt modest.

2.2.3 Sårbarhet och tillväxtpotential

Företagsstrukturen är således, som framhållits, mycket koncentrerad i Sverige, och beroendet av de i dag stora företagen mycket stort på medellång och lång sikt. Industrin i Sverige domineras också av de största företagen i högre grad än industrin i de övriga nordiska länder (Oxelheim, 1984b). Kan då inte beroendet av ett fåtal stora företag innebära en hög samhällsekonomisk sårbar-

Tabell V:6 Sysselsättningsutvecklingen för företag som etablerats 1954-58 inom verkstads-, metall- och kemiindustrierna

	1958	1964	1969	1982
Antal företag	256	232	191	126
Antal anställda	3 100	4 300	4 600	3 200
i % av branschsysselsättningen	5,5	5,3	5,0	3,4
Antal genomgående företag	126	126	126	126
Antal anställda	1 500	2 300	2 800	3 200
i % av branschsysselsättningen	2,7	2,8	3,0	3,4

Källa: Jagrén (1985), "Företagens tillväxt i ett historiskt perspektiv". Datamaterialet är en specialbearbetning från Du Rietz (1980).

het?¹⁴ Under de senaste 40 åren har de största företagens relativa betydelse ökat kraftigt. De 15 största företagen 1925 utgjorde 16 % av industrisysselsättningen detta år. Denna andel var densamma för de 15 företag som var störst 1945 men har sedan mer än fördubblats till 35 % 1983. Ser man till de fem största företagen respektive år är koncentrationen än mer markerad. Deras andel av industrisysselsättningen ökade från 8 % 1945 till 23 % 1983. Den sårbarhet beroendet av storföretag innebär motvägs emellertid i hög grad genom divisionalisering samt produktmässig och geografisk diversifiering.

För konkurrensen på hemmamarknaden kan den höga företagskoncentrationen förefalla negativ, men vidgas perspektivet till den internationella marknaden och omfattningen av importkonkurrens blir bilden en annan. När det gäller exporten och kraven på extern balans torde storföretagens betydande företagsförvärv erbjuda stora fördelar. Genom de stora företagens omfattande internationella marknadsorganisationer kan mindre, uppköpta företags exportmöjligheter avsevärt förbättras och det tidsödande och kostsamma arbe-

tet för dessa företag att bygga upp nya exportställningar reduceras.

3 Företagens framtidsbedömningar

Detaljerad planering på lång sikt i industriföretagen har efter 70-talets erfarenheter alltmer fått begränsad betydelse. Företagen har i allmänhet reducerat långtidsplaneringen både vad gäller detaljeringsgrad och tidsperspektiv. I stället betonas ofta vikten av flexibilitet, anpassningsförmåga och handlingsberedskap.¹⁵ Trots den nedtonade betydelsen av långtidsbedömningar i företagen utgör emellertid industrins egna framtidsplaner en mycket viktig del i en bedömning av den långsiktiga industriella utvecklingen. För att få en uppfattning om industriföretagens planer har därför IUI genomfört en enkät till de ca 280 stora företag, som deltar i Sveriges Industriförbunds och IUIs årliga "planenkät". Enkäten besvarades huvudsakligen under perioden december 1984 - januari 1985. Det är endast företagets svenska del som ingår i enkäten.¹⁶

Företagens långsiktiga planer baseras på en rad faktorer inom landet och i utlandet som är utanför företagens direkta kontroll. Framtidsbedömningarna ska således inte upfattas som prognoser, utan som en möjlig utveckling om de exogena variablerna antar de värden som företagen förutsatt. Företagens bedömningar av framtiden påverkas givetvis av vid vilken tidpunkt dessa görs. Särskilt gäller detta bedömningarna för de närmaste åren. Tolkningen av enkätsvaren bör göras med denna reservation i minnet.

När företagens framtidsbedömningar tolkas bör det observeras att företagen som besvarat enkäten endast täcker en del av hela industrin. Under perioden 1974-84 hade företagen, som deltar i den årliga planenkäten, en bättre produktionsutveckling än industrin i övrigt medan sysselsättningsutvecklingen var ungefär densamma som för övrig industri. Det finns därför anledning att anta att företagens planer ger en ljusare bild av utvecklingen under resten av 80-talet än en motsvarande bedömning för hela industrin. Det-

ta gäller förmodligen i högre grad produktion och export än sysselsättning.

3.1 Sverige och omvärlden

Företagens bedömningar av utvecklingen under resten av 80-talet baseras, som nämnts, på antaganden om en rad faktorer som kan betraktas som exogena ur företagets synvinkel. Av tabell V:7 framgår att företagen i stor utsträckning utgår ifrån att tillväxten under perioden 1984-90 blir densamma under perioden 1980-84 både i Sverige och internationellt. Detta skulle innebära en tillväxt av BNP på ca 1,5 % per år i Sverige och drygt 2 % per år för hela OECD-området.

Inflationen under resten av 80-talet bedöms bli väsentligt lägre än under decenniets första år såväl i Sverige som internationellt. I den mån förväntningsbilden har betydelse för prisökningstakten är enkätresultaten positiva. Andelen företag som antar att inflationen i Sverige blir mycket lägre eller lägre 1984-90 än 1980-84 är 64 % medan motsvarande siffra för den internationella prisökningen är 50 %. En möjlig tolkning av enkätsvaren är att Sveriges inflationstakt, som under perioden 1980-84 var ca två procentenheter högre än hela OECD-områdets, antas anpassas till genomsnittet för OECD-länderna.

Ränteläget bedöms bli lägre eller oförändrat i Sverige och internationellt av ca 95 % av företagen.¹⁷ Några större förändringar av ränteläget räknar företagen således inte med. Den höga andelen företag som antagit att dollarkursen gentemot den svenska kronan skall bli lägre 1984-90 kan tolkas på två sätt. Antingen som förväntningar om en väsentlig anpassning nedåt av dollarkursen eller som en indikation på att den höga dollarkursen under 1984 har medfört att företagen överskattat genomsnittskursen för perioden 1980-84.

Tabell V:7 Antaganden bakom företagens framtidsbedömningar
Procent av antal svar

Antaganden för perioden 1984-90 jämfört med perioden 1980-84					
	Mycket lägre	Lägre	Oför- ändrad	Högre	Mycket högre
Ekonomisk tillväxt					
Sverige	0	14	66	20	0
internationellt	1	7	59	34	0
Inflation					
Sverige	1	63	28	7	1
internationellt	6	44	44	5	1
Ränteläge					
Sverige	1	43	53	3	1
internationellt	1	46	50	3	0
Dollarkurs (US) gent- emot svenska kronor					
	4	64	18	10	3

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning.

3.2 Fakturering

Företagens bedömning av faktureringens utveckling under resten av 80-talet är mycket optimistisk. Den höga tillväxttakten under 1984 väntas bestå 1985 och 1986 (se tabell V:8). Utsikterna för faktureringen 1986-90 är också ljusa. I genomsnitt bedömer företagen att faktureringen skall öka med 4,7 % per år 1983-90. Det är främst insatsvaru- och konsumtionsvaruindustrin som bär upp industrins snabba försäljningsökning 1985, medan investeringsvaruindustrin har motsvarande roll under resten av 80-talet.

Den optimistiska synen på försäljningens utveckling baseras främst på utlandsfaktureringens ökning. Exportframgångarna som inleddes efter devalveringen 1982 väntas bestå såväl 1985 som 1986. Även exportantagandet 1986-90 leder tanken till 60-ta-

Tabell V:8 Fakturering, sysselsättning och investeringar 1983-90
Årlig procentuell förändring

	1983- 1984	1984- 1985	1985- 1986	1986- 1990	1983- 1990
Fakturering					
Utlandet	8,9	8,1	9,5	4,7	6,5
Hemmamarknaden	1,1	3,4	2,9	2,9	2,7
Totalt	<u>4,8</u>	<u>6,0</u>	<u>6,6</u>	<u>3,8</u>	<u>4,7</u>
Sysselsättning					
Antal anställda	1,8	0,4	0,6	0,5	0,7
Antal arbetade timmar	2,2	0,8	0,4	0,4	0,7
Bruttoinvesteringar	21,9	28,9	-4,8	-0,1	5,9

Anm: Fakturering och bruttoinvesteringar avser 1984 års priser.

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning.

lets snabba tillväxt. Investeringsvaruindustrins bedömningar är genomgående betydligt mer optimistiska än övriga branschers. Hemmamarknadsförsäljningen antas öka betydligt långsammare än utlandsförsäljningen.

Sammantaget innebär planerna att utlandsfaktureringens andel av den totala faktureringen för enkätföretagen ökar från 54 % 1983 till 60 % 1990. Exportandelen ökar mest i investeringsvaruindustrin men även i de övriga sektorerna ökar den internationella marknadens betydelse.

Ett karakteristiskt drag i företagens bedömningar är den starka ökningen av försäljningen till utländska dotterbolag. I relation till den totala exporten väntas exporten till dotterbolag öka från 34 % 1983 till 40 % 1990. Detta överensstämmer väl med utvecklingen under 60- och 70-talen.

3.3 Sysselsättning och produktivitet

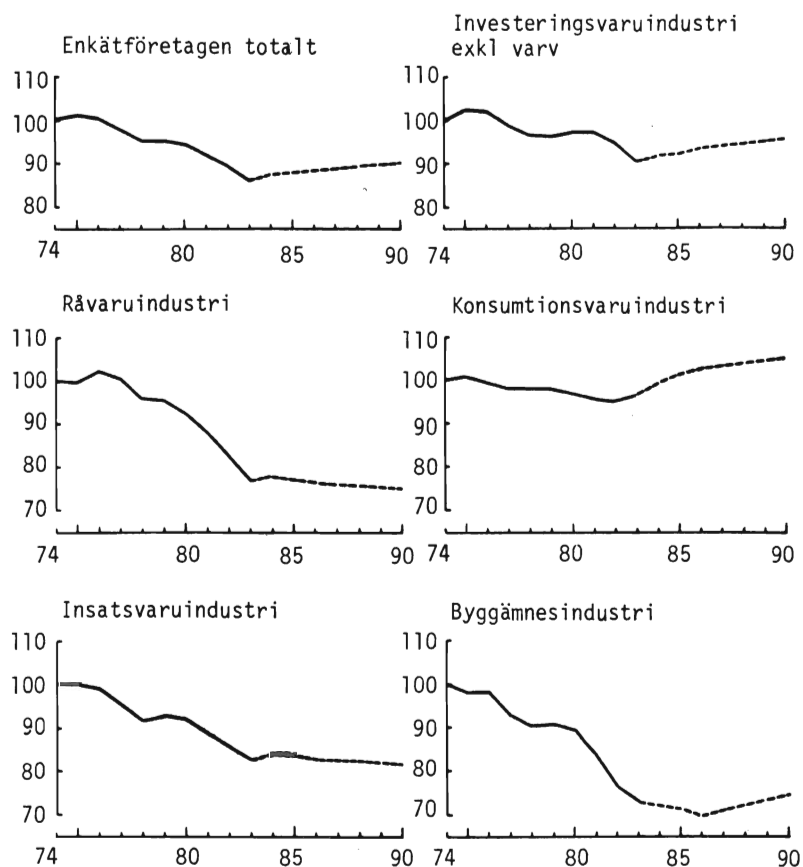
Antalet anställda i de stora industriföretagen bedöms, som framgår av tabell V:8, åter öka efter att ha minskat med nästan 15 % sedan mitten av 70-talet. Totalt bedöms antalet anställda personer öka med 10 000 1983-90 i de genomgående enkätföretagen. Företagens planer innebär således ett markant trendbrott (se figur V:2). Jämfört med planenkätföretagens utveckling under perioden 1974-83 innebär enkätresultaten för 1983-90 en mer gynnsam sysselsättningsutveckling för samtliga sektorer. Sysselsättningsökningen är dock koncentrerad till investeringsvaru- och konsumtionsvaruindustrin medan antalet anställda minskar eller är oförändrat i övriga sektorer.

Om enkätföretagens bedömning av sysselsättningsutvecklingen vore representativ för hela industrin skulle, som framgår av tabell V:9, den totala ökningen av antalet anställda i industrin under perioden 1983-90 uppgå till ca 35 000. Industrins sysselsättning skulle, enligt enkätresultaten, alltmer domineras av investeringsvaru- och konsumtionsvaruindustrin medan råvaru- och insatsvaruindustrins andel av industrissysselsättningen minskar. Förändringarna i sysselsättningsstrukturen på sektornivå under resten av 80-talet är dock relativt begränsade och mindre än under perioden 1975-83.

De sektorer som enligt planerna ökar sin andel av industrissysselsättningen är också de som har en hög andel interna tjänster (jfr avsnitt 1). Detta innebär att förskjutningen från tillverkning mot tjänster i vid mening fortsätter även om sysselsättningsstrukturen inom företagen inte skulle förändras.

Sysselsättningen, mätt i antalet arbetade timmar, utvecklas ungefär som antalet anställda (se tabell V:8). En förutsättning som gavs i enkäten var också att den generella arbetstiden skulle antas vara oförändrad under planperioden. Från bedömningarna av faktureringen och antalet timmar kan arbetsproduktiviteten beräknas. Produktiviteten, mätt som fakturering per timme, steg med 2,9 % 1984, vilket är avsevärt lägre än ökningen för totala indu-

Figur V:2 Antal anställda personer i enkätföretagen 1974-90
Index 1974 = 100

Källa: Sveriges Industriförbunds och IUIs årliga planenkät samt IUIs enkät om företagens långtidsbedömning.

Tabell V:9 Sektorernas andelar av sysselsättningen i tillverkningsindustrin 1983 och 1990

	Tusental personer			Andel av sysselsättningen		
	1975	1983	1990	1975	1983	1990
Råvaruindustri	103	78	76	11,2	10,2	9,6
Insatsvaruindustri	167	150	149	18,0	19,6	18,6
Investeringsvaruindustri	293	235	249	31,7	30,8	31,3
Konsumtionsvaruindustri	263	227	247	28,5	29,7	31,0
Byggämnesindustri	99	74	76	10,7	9,7	9,6
Totalt	925	763	798	100,0	100,0	100,0

Anm: Enkätföretagens bedömning av sysselsättningsutvecklingen för respektive sektor 1983-90 har applicerats på den totala industrissysselsättningen i sektorn 1983.

Källor: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning samt SOS, Industri del I 1975 och 1983.

strin på ca 7 %.¹⁸ 1985 och 1986 förutses produktivitetsökningen bli betydligt högre av enkätföretagen; 6,6 % respektive 5,5 %. Den årliga produktivitetsökningen 1986-90 bedöms bli 3,8 %. Totalt förutses produktivitetsökningen 1983-90 bli 4,3 % per år, vilket är betydligt högre än under perioden 1975-83 då ökningstakten var ca 1 procentenhet lägre.

3.4 Investeringar

Företagen redovisar en investeringsökning 1984 på 22 %, vilket är högre än för hela industrin (16 %). Under 1985 bedöms investeringarna fortsätta att öka starkt, med nästan 30 % (se tabell V:8).¹⁹ Därefter förutses företagen emellertid en nedgång i investeringarna under 1986 med ca 5 % till en nivå som i stort bedöms vara oförändrad 1986-90.

Investeringskvoten, beräknad som investeringarna i förhållande till

faktureringen, är enligt företagens planer drygt 40 % högre 1985 än 1983. Därefter minskar den successivt för att ligga knappt 10 % över 1983 års nivå slutåret 1990. Företagens bedömning att 1983 års historiskt sett låga investeringskvot skulle bli långsiktigt bestående kan tolkas som en fortsatt förskjutning mot ökat tjänsteinnehåll i industrin.

3.5 Försäljningspriser och marknadsandelar

Enkätföretagens försäljningspriser ökade 1984 med ca 9 %, till stor del beroende på höga prisökningar i råvaruindustrin (se tabell V:10). Under perioden 1984-90 bedöms prisökningarna bli betydligt lägre, drygt 4 % per år. Den långsiktiga prisutvecklingen enligt företagens planer visar god överensstämmelse mellan de olika sektorerna. Jämfört med produktionsprisernas utveckling under 70-talet innebär företagens planer ett markant trendbrott till en lägre ökningstakt. Detta överensstämmer också med den tidigare redovisade synen på inflationen i Sverige, som av en majoritet av företagen bedöms bli lägre 1984-90 än 1980-84.

Tabell V:10 Priser, marknadsandelar och bruttovinster 1983-90
Årlig procentuell förändring

	1983- 1984	1984- 1985	1985- 1986	1986- 1990	1983- 1990
Försäljningspriser	9,1	4,1	4,0	4,5	5,0
Marknadsandelar	4,0	4,7	3,5	1,5	2,6
Bruttovinstens andel av förädlingsvärdet ^a	1,2	-2,0	0,1	3,3	2,6

^a Förändring i procentenheter mellan begynnelse- och slutår i respektive tidsperiod.

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning.

För att få en uppfattning om företagets bedömning av konkurrenskraftens utveckling ombads företagen uppge marknadsandelen på exportmarknaden enligt sin egen definition. Begreppet marknadsandel för det individuella företaget är givetvis beroende av hur marknaden definieras. Företagens specialisering kan innebära att det produktsegment man arbetar inom är relativt smalt och att en begränsad exportökning medför stora andelsvinster. Enkätföretagens bedömningar av marknadsandelsutvecklingen kan således inte direkt jämföras med traditionella andelsmått. Enkätresultaten bör i stället tolkas som ett uttryck för företagets uppfattning om den framtida förmågan att möta konkurrensen på utlandsmarknaden.

Försäljningsprisernas utveckling enligt planerna bedöms, som framgår av tabell V:10, vara förenliga med en inte oväsentlig långsiktig ökning av marknadsandelarna. De planerade andelsvinsterna är dock betydligt lägre 1986-90 än för hela perioden 1983-90. Råvaruindustrin står för den mest pessimistiska bedömningen av marknadsandelsutvecklingen.

Utifrån enkätresultaten för exporten och marknadsandelarna kan företagets syn på den internationella marknadstillväxten indirekt beräknas. 1983-90 antas denna öka med 3,7 % per år och 1986-90 med 3,1 % per år. De betydande exportökningarna t o m 1986 bärs således till ungefär lika delar upp av den internationella marknadens tillväxt och andelsökningar medan den förra komponenten är betydligt viktigare i det längre perspektivet, 1986-90.

3.6 Löner och vinster

För industrin som helhet var 1983 och särskilt 1984 lönsamhetsmässigt mycket goda år. Jämfört med perioden 1970-82 uppnåddes en motsvarande lönsamhet endast högkonjunkturåret 1974. En viktig förutsättning för de optimistiska företagsplanerna i enkäten är att den höga lönsamheten består under resten av 80-talet (se tabell V:10). 1985 bedöms bruttovinstens andel av förädlingsvärdet

komma att minska något jämfört med 1984, men på längre sikt - till 1990 - förutsätts bruttovinstandelen ligga väl över 1983 och 1984 års nivåer.

I enkäten har, som nämnts, 1990 antagits vara ett konjunkturmässigt likvärdigt år med 1984. Även med hänsyn till detta ställer företagens förutsättningar om långsiktigt fortsatt hög lönsamhet och låga prisökningar betydande krav på återhållsamhet i löneutvecklingen.

3.7 Sammanfattning av enkätresultaten

Företagens planer för resten av 80-talet är således mycket optimistiska. Vid en bedömning av enkätsvaren måste emellertid flera reservationer göras. För det första har de undersökta företagen, som nämnts, haft en gynnsammare produktionsutveckling under de senaste tio åren än resten av industrin. För det andra kan det goda konjunkturläget vid undersökningstillfället ha bidragit till planernas optimism. För det tredje visar tidigare erfarenheter av liknande enkäter att bortfallet i hög grad består av företag som väntat sig en oförmånlig utveckling (Josefsson, 1977). Samtliga dessa faktorer bidrar till att enkätresultaten troligen överskattar den framtida utvecklingen för hela industrin.

Är då företagens planer förenliga med en balanserad utveckling i ekonomin? För att belysa snarare än besvara den frågan, och med reservationerna ovan i minnet, redovisas en samlad bild av företagens framtidsplaner tillsammans med den senaste långtidsutredningens privatexpansiva balansalternativ (alt 1) i tabell V:11. Frågan behandlas vidare utförligt i kapitel VI, där enkätresultaten prövats i IUIs mikro-makromodell över den svenska ekonomin.

Företagens planer är mer optimistiska än LU 84 vad gäller försäljningsutvecklingen. I LU 84 räknar man emellertid med en betydande ökning av förädlingsvärdeandelen. Skillnaden mellan produktionens ökning i LU 84 (mätt med förädlingsvärdet) och företagens faktureringsökning är således betydligt mindre.

Tabell V:11 Företagens framtidsbedömningar och långtidsutredningens kalkyler, 1983-90

	<u>Årlig procentuell förändring 1983-90</u>	
	Långtidsutredningen	Företagsenkäten
Produktiona	2,7	4,7
Export	3,7	6,5
Hemmamarknad ^b	2,1	2,7
Antal anställda	0,9	0,6
Arbetade timmar	-0,1	0,7
Produktivitet ^c	2,9	4,3
Bruttoinvesteringar	10,3	5,9
Exportpris	3,5 ^d	5,0
Produktionspris	4,1 ^d	5,0
Marknadsandelar	1,0 ^e	2,6
Marknad för svensk export ^f	2,7	3,7

Anm: Jämförelsen avser långtidsutredningens privatexpansiva alternativ (alt 1).

a LU84 antar en kraftigt ökad förädlingsvärdeandel. Förädlingsvärdet stiger därför betydligt snabbare än produktionsvärdet (4,3 % resp 2,7 % per år).

b I LU84-värdet inkluderas en relativt kraftig lageruppbyggnad.

c Produktion per arbetad timme. Förädlingsvärdet per timme växer enligt LU84 med 4,4 % per år.

d Priserna avser hela privata näringslivet.

e Beräknad som export/marknad för svensk export.

f LU-värdet är beräknat som världsproduktion 2,3 % per år med inkomstelasticitet 1,5 och handelspolitiska effekter -0,8 % per år.

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning samt SOU 1984:4.

Den mer positiva synen på försäljningsutvecklingen i enkäten bygger i hög grad på förväntningar om en betydande exportökning. Jämfört med LU 84 bedömer företagen att exporten kommer att öka dubbelt så snabbt. Denna positiva syn baseras på en betydligt mer optimistisk bedömning av både marknadsandelar och världshandelns utveckling än i LU 84. Känslighetsanalyser i LU 84 visar också att antagandet om omvärldens ekonomiska tillväxt är av mycket stor betydelse för exporten.

Den gynnsammare marknadsandelsutvecklingen enligt företagsplanerna bedöms kunna realiseras trots att exportpriserna stiger betydligt snabbare än i LU 84. En möjlig tolkning av skillnaderna i bedömning är att företagen i högre grad än långtidsutredningen ansett det möjligt att öka exporten genom satsningar på FoU, produktutveckling och marknadsföring.

När det gäller investeringarna är skillnaden betydande mellan företagens planer och kalkylerna i LU 84. Då företagens försäljningsplaner ligger över långtidsutredningens, blir skillnaden i investeringskvotens bedömda utveckling under 80-talet än mer dramatisk. Förskjutningen från tillverkning mot ökat tjänsteinnehåll i industriföretagen tycks således konfirmeras av enkätresultaten. Trots den lägre investeringsökningen enligt enkäten förutsätts produktiviteten öka snabbare än i LU 84. Här finns således betydande skillnader i bedömningarna.

Skulle då företagens mer expansiva planer kunna realiseras inom ramen för en balanserad ekonomisk utveckling av det slag LU 84 skisserat? Företagens bedömningar av sysselsättningens utveckling i industrin avviker obetydligt från LU 84.²⁰ Kvantiteten arbetskraft tycks således inte vara begränsande för företagsplanerna. Den högre exporttillväxten tillsammans med de högre exportpriserna i enkäten innebär att kraven på bytesbalansen är lättare att uppnå. Detta motverkas dock av att hemmamarknadstillväxten bedöms bli något högre av företagen, vilket framför allt innebär en högre privat konsumtion och ökad import jämfört med LU 84. Nettoeffekten av företagens planer torde dock innebära att bytes-

balanskravet lättare uppfylls. Företagens planer antyder således en inriktning mot ett mer privatexpansivt scenario än LU 84, men som ändå tycks ligga inom ramen för en balanserad ekonomisk utveckling. Förutsättningarna för detta är, som nämnts, en stark världshandelstillväxt och en fortsatt hög lönsamhet.²¹

4 Utvärdering och sammanfattning

Industrin är av avgörande betydelse för den svenska ekonomins möjligheter att uppnå extern balans. Sektorn är också väsentlig för sysselsättningen. Industrins betydelse för svensk ekonomi underskattas emellertid kraftigt om man enbart ser till sektorns direkta storlek. Den totala industrissysselsättningen i Sverige, inräknat dem som indirekt sysselsätts med tillverkning av industriprodukter i andra sektorer, är ca 50 % större än i den direkta industrisektorn. Tar man även hänsyn till sysselsättningen i svenska dotterbolag i utlandet är den totala industrisektorn ungefär dubbelt så stor som enligt det traditionella branschbegreppet.

Vi har i detta kapitel beskrivit några strukturförändringar inom industrin som är viktiga för förståelsen av industrins tillväxtmöjligheter på längre sikt. I industriföretagen sker en förskjutning från tillverkning till tjänster som FoU och marknadsföring. 1982 utgjorde tjänster i vid mening drygt en tredjedel av de stora industriföretagens arbetskraftskostnader. I expanderande branscher, som elektroindustrin, var tjänsteandelen mer än 50 %. Trenden från tillverkning mot tjänster är än mer markerad om även företagens utlandsverksamhet beaktas. De ökade investeringarna i tjänsteaktiviteter, som FoU och marknadsföring, kommer att öka kraven på kapitalmarknadens förmåga att bedöma och absorbera risk. I takt med att industrins efterfrågan på traditionella yrkeskategorier avtar och efterfrågan på tjänsteinriktade yrken ökar kommer det också att ställas betydande krav på utbildning och fortbildning samt på arbetsmarknadens funktionsförmåga.

Senare delen av 70-talet och början av 80-talet karakteriserades i

hög grad av basindustriernas tillbakagång. Denna strukturförändring pågår fortfarande och är långt ifrån avslutad. Företagens planer för resten av 80-talet, enligt enkäten, visar också på en fortsatt minskad relativ betydelse för de råvarubaserade industrierna. Basindustrierna spelar dock fortfarande en viktig roll för exporten, trots sin krympande storlek. En inte alltför ogynnsam utveckling i dessa sektorer på medellång sikt är nödvändig för att inte kraven på tillväxt och export i den övriga industrin skall bli realistiska. På längre sikt kan givetvis tillväxtområden som data- och elektronikindustrin samt fin- och specialkemiindustrin komma att axla basindustriernas fallande mantel. För att en balanserad ekonomisk utveckling under 80-talet skall framstå som sannolik krävs emellertid att kostnadsläget kontrolleras så väl att även branscher som i hög grad avsetter standardprodukter till världsmarknadspriser har förutsättningar att överleva.

Svensk industri har under efterkrigstiden alltmer utvecklats mot en storföretagsindustri, där ett fåtal koncerner kraftigt dominerar. Dessa företag blir genom sin storlek avgörande för utvecklingen av produktion och export på medellång sikt och även i det längre perspektivet. Som visas i kapitlet är sannolikheten att få fram nya expansiva självständiga företag liten. Samtidigt får inte betydelsen av utvecklingen av små och medelstora företag underskattas. I kapitlet visas att dessa företag har en viktig dubbelroll - dels som potential för självständig företagstillväxt, dels som en betydande del i storföretagens tillväxt genom företagsförvärv. Återhämtningen i nyföretagandet i industrin sedan slutet av 80-talet efter två decenniers nedgång är därför hoppningivande.²²

Vilka förutsättningar finns då för en industriell tillväxt i Sverige? Lönsamheten i den friska delen av industrin (utom krisbranscherna) upprätthölls, som visas i kapitlet, relativt väl även under perioden 1976-82. Sverige har också en högteknologisk industri i internationell jämförelse, vilket kan beläggas med två konkreta exempel. Tillgängliga data visar att införandet av industrirobotar i svensk industri varit mer omfattande än i de flesta andra länder. 1981 svarade Sverige för nästan 30 % av det uppskattade antalet

industrirobotar i Västeuropa och beståndet i Sverige var i stort sett jämförbart med Västtysklands (Attenborough, 1983). Antalet network terminating points per anställd, som är ett mått på datakommunikationernas omfattning, var 1979 högre i Sverige än i något annat västeuropeiskt land. Prognoser för 80-talet tyder också på att Sveriges framskjutna ställning på detta område bibehålls (Ståhl, 1982). Det tekniska utgångsläget för svensk industri är således, som illustreras av de två exemplen, mycket gott. Företagens långsiktiga planer, enligt den enkät som företagits, är också genomgående optimistiska. Planerna präglas givetvis i hög grad av förhållandena vid det tillfälle enkäten besvaras och överskattar troligen utvecklingen för hela industrin, men visar ändå på en betydande framtidstro.

Företagens planer antyder ett mer privatexpansivt scenario för 80-talet än den senaste långtidsutredningen. Grundförutsättningarna för enkätresultaten är en stark internationell tillväxt och fortsatt hög lönsamhet. Under förutsättning att kostnadsutvecklingen harmoniseras med konkurrentländernas i omvärlden verkar således tillväxtpotentialen i industrin vara betydande.

Industrins problem under senare delen av 70-talet och början av 80-talet kan, som påpekades inledningsvis, inte enbart hänföras till kostnadsläget utan får sökas även i arbets- och kapitalmarknadens funktionssätt och i skattesystemets omfattning och utformning. På liknande sätt som kostnadsläget relativt utlandet är avgörande för vår konkurrensförmåga är givetvis den svenska ekonomins flexibilitet och funktionsförmåga jämfört med andra länders väsentlig för vår konkurrenskraft. Förändringar i andra länder mot en ökad anpassningsförmåga i ekonomin, minskade regleringar och uppbrytningar av monopol ställer därför krav på förändringar även i den svenska ekonomin för att vår möjlighet att möta den internationella konkurrensen inte skall begränsas.

APPENDIX

I detta appendix redogörs för de praktiska frågorna kring de enkäter som presenterats i kapitlet. Avsnitt A.1 ägnas åt enkäten om företagens interna användning av tjänster och avsnitt A.2 åt enkäten om företagens planer 1983-90. I enkätundersökningarna har använts det urval av företag som ingår i Industriförbundets och IUIs årliga planenkät. Urvalet omfattar ca 270 stora industriföretag. Samtliga företag med mer än 1 000 anställda ingår i urvalet samt ca 100 företag i storleksintervallet 500-1 000 anställda. 1983 svarade enkätföretagen för ca 40 % av industrins totala selsättning. Det är endast företagens svenska del som ingår i enkäterna.

A.1 Tjänsteenkäten

Enkäten om företagens interna användning av tjänster sändes ut i juni 1983. Företagen ombads dela upp de totala arbetskraftskostnaderna 1984 och 1976 på sju funktioner som nära följer företagets kontoplaner, nämligen FoU, design och konstruktion samt dokumentation, arbetsberedning, tillverkning, marknadsföring, administration och övrigt. Formuläret återges i slutet av detta appendix.

Svarsenheten är för vissa företag divisioner eller liknande enheter, för andra företag hela verksamheten. För vissa företag, främst större, ingår således inte huvudkontoret i svaren. Detta innebär att tjänstefunktionernas andel av arbetskraftskostnaden underskattas något i enkäten. Eftersom endast företagens svenska delar ingår leder detta också till en underskattning av tjänsteintensiteten för företagskoncernerna.

Antalet företag som besvarat enkätuppgiften för 1982 är 135, vil-

ket ger en ovägd svarsfrekvens på 50 %. Svarsfrekvensen är, som framgår av tabell A.1, högst för investeringsvaruindustrin (61 %) och lägst för byggämnesindustrin (30 %). Antalet företag som besvarat uppgiften för 1976 är något färre, 115, vilket ger en ovägd svarsfrekvens på 42 %. De svarande företagens (135 st) totala arbetskraftskostnader 1982 var 34,7 miljarder kr, vilket utgjorde 60 % av arbetskraftskostnaden för företag med mer än 500 anställda, enligt finansstatistiken. Motsvarande andel av arbetskraftskostnaden för samtliga industriföretag var 36 %.

Företagens försäljning av tjänster undersöktes i 1984 års planenkät. Den fråga företagen besvarade var: "Hur stor andel av företagets fakturering 1983 respektive 1978 utgjordes av tjänster?" Företagen har således svarat enligt sin egen definition av begreppet tjänster. Svarsfrekvensen för antalet företag var hög, 78 %, vilket framgår av tabell A.2.

A.2 Enkäten om företagens långtidsbedömning

Enkäten sändes ut i november 1984 och huvuddelen av svaren erhöles under perioden december 1984-januari 1985. De variabler som omfattas av enkäten framgår av enkätformuläret, vilket redovisas sist i detta appendix. Frågorna i enkäten avser dels den årliga konjunkturella utvecklingen 1983-86, dels den långsiktiga strukturella utvecklingen till 1990. För att undvika att den långsiktiga bedömningen påverkas av konjunkturvariationer förutsattes 1990 vara konjunkturmässigt likvärdigt med 1984 för det individuella företaget. En ytterligare förutsättning som gavs i enkäten var att den generella arbetstiden antogs vara oförändrad.

Antalet företag som besvarat enkäten är 155, vilket ger en ovägd svarsfrekvens på 56 %. Svarsfrekvensen är lägst i investeringsvaruindustrin (49 %) och högst i konsumtionsvaruindustrin (65 %) (se tabell A.3). Erfarenheter från tidigare enkäter visar att bortfallet i stor utsträckning bestått av företag som väntat sig en oförmånlig utveckling (Josefsson, 1977). Det är dock svårt att be-

döma i vilken grad bortfallet påverkar enkätresultatets representativitet för företagen i den studerade företagsgruppen.

1983 svarade företagen för drygt 30 % av sysselsättningen i hela industrin. När det gäller exporten, som är avgörande för kravet på extern balans, är täckningsgraden betydligt högre. 1983 motsvarade enkätföretagens utlandsfakturerings drygt 40 % av industrins varuexport.

I tabellerna A.4-A.7 redovisas företagens framtidsbedömningar på sektornivå. Svarefrekvenserna för de undersökta variablerna under den studerade perioden är i allmänhet något lägre än vad som framgår av tabell A.3. Bortfallet ökar också med tidsperspektivet i planerna. Det bör noteras att de årliga procentuella förändringarna för respektive variabel inte har beräknats för under hela perioden genomgående företag, utan för genomgående företag mellan två på varandra följande år.

När företagens framtidsplaner tolkas bör man observera att enkätföretagen under perioden 1974-84 haft en bättre produktionsutveckling än industrin i övrigt. Under denna period ökade enkätföretagens produktionsvolym med nästan 2 % per år, medan ökningstakten för hela tillverkningsindustrin var ca 1 procentenhet lägre.

Den högre produktionsutvecklingen för enkätföretagen är på sektornivå mest markerad för råvaru-, investeringsvaru- och konsumtionsvaruindustrin. För enkätföretagen i byggämnesindustrin har produktionsvolymen utvecklats ungefär som för samtliga industriföretag i branschen medan enkätföretagen i insatsvaruindustrin haft en mer ogynnsam produktionsutveckling än branschens genomsnitt. Utvecklingen av antalet sysselsatta visar däremot på god överensstämmelse mellan enkätföretagen och övrig industri.

Sammanfattningsvis ger troligen företagens planer en ljusare bild av utvecklingen fram till 1990 än en motsvarande bedömning för hela industrin. Detta gäller förmodligen i högre grad produktion och export än sysselsättning.

Tabell A.1 Urval och svarsfrekvens i IUIs tjänsteenkät

	Antal enheter i urvalet	Svars- frekvens 1982, %	Arbetskrafts- kostnad 1982, för svarande företag 1982	Svars- frekvens 1976, %	Arbetskraf kostnad 19 för svaran företag 19
Råvaruindustri	38	45	5,6	37	3,7
Insatsvaruindustri	68	44	4,9	38	4,6
Investeringsvaruindustri	76	61	16,3	53	15,4
Konsumtionsvaruindustri	59	56	6,8	46	5,4
Byggämnesindustri	30	30	1,0	27	1,0
Totalt	271	50	34,7	42	30,1

Källa: IUIs tjänsteenkät 1983.

Tabell A.2 Försäljningen av tjänster i stora industriföretag 1978 och 1983

	Antal enheter i urvalet	Svars- frekvens, %	Andelen företag (%) för vilka försäljningen av tjänster utgjorde mer än 5 % av faktureringen	
			1978	1983
Råvaruindustri	39	72	0	0
Insatsvaruindustri	71	79	5	4
Investeringsvaruindustri	71	80	11	14
Konsumtionsvaruindustri	60	75	0	0
Byggämnesindustri	30	80	8	4
Totalt	271	77	5	5

Källa: Sveriges Industriförbunds och IUIs planenkät 1984.

Tabell A.3 Urval och svarsfrekvens i IUIs enkät om företagens planer 1983-90

	Antal enheter i urvalet	Svarsfrekvens %	Täckningsgrad i antal anställda 1983, %
Råvaruindustri	40	55	56
Insatsvaruindustri	70	57	26
Investeringsvaruindustri	77	49	39
Konsumtionsvaruindustri	60	65	30
Byggämnesindustri	31	52	17
Totalt	278	56	34

Anm: Täckningsgraden i antal anställda baseras på industristatistikens uppgifter för branschernas totala sysselsättning.

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning samt SOS, Industri del 1 1983.

Tabell A.4 Fakturering 1983-90

Årlig procentuell förändring, 1984 års priser

	1983- 1984	1984- 1985	1985- 1986	1986- 1990	1983- 1990
Totalt					
Råvaruindustri	4,0	2,5	3,9	2,9	3,1
Insatsvaruindustri	6,3	7,9	4,2	3,1	4,4
Investeringsvaruindustri	3,8	6,3	11,1	5,5	6,2
Konsumtionsvaruindustri	5,8	7,1	6,4	3,8	4,9
Byggämnesindustri	2,8	4,2	3,7	2,8	3,1
Enkätföretagen - totalt	<u>4,8</u>	<u>6,0</u>	<u>6,6</u>	<u>3,8</u>	<u>4,7</u>
Utlandet					
Råvaruindustri	6,5	1,7	3,1	3,5	3,6
Insatsvaruindustri	7,6	9,4	5,9	3,9	5,5
Investeringsvaruindustri	8,5	10,5	16,3	6,1	8,5
Konsumtionsvaruindustri	10,7	9,4	8,7	4,4	6,6
Byggämnesindustri	-0,5	9,2	6,6	4,9	5,0
Enkätföretagen - totalt	<u>8,9</u>	<u>8,1</u>	<u>9,5</u>	<u>4,7</u>	<u>6,5</u>
Hemmamarknaden					
Råvaruindustri	1,9	3,5	5,2	2,1	2,7
Insatsvaruindustri	5,1	6,6	2,6	2,5	3,5
Investeringsvaruindustri	-2,6	-0,6	-0,6	4,5	2,0
Konsumtionsvaruindustri	0,6	4,4	4,0	3,0	3,0
Byggämnesindustri	3,9	2,5	2,7	1,9	2,4
Enkätföretagen - totalt	<u>1,1</u>	<u>3,4</u>	<u>2,9</u>	<u>2,9</u>	<u>2,7</u>

Källa: IUIs enkät om företagets långtidsbedömning.

Tabell A.5 Sysselsättning 1983-90
Årlig procentuell förändring

	1983- 1984	1984- 1985	1985- 1986	1986- 1990	1983- 1990
Antal anställda					
Råvaruindustri	1,0	-0,5	-1,0	-0,4	-0,3
Insatsvaruindustri	1,2	-0,6	0,0	-0,3	-0,1
Investeringsvaruindustri	1,7	0,4	1,5	0,6	0,9
Konsumtionsvaruindustri	3,1	1,7	1,5	0,6	1,2
Byggämnesindustri	-0,9	-1,2	-2,3	1,8	0,4
Enkätföretagen - totalt	<u>1,8</u>	<u>0,4</u>	<u>0,6</u>	<u>0,4</u>	<u>0,6</u>
Antal arbetade timmar					
Råvaruindustri	-0,8	-1,1	-1,3	-0,6	-0,8
Insatsvaruindustri	2,3	-0,8	-1,1	-0,4	-0,2
Investeringsvaruindustri	2,4	1,3	1,2	0,6	1,0
Konsumtionsvaruindustri	3,5	2,0	1,5	0,7	1,4
Byggämnesindustri	-0,5	-1,0	-2,9	2,1	0,5
Enkätföretagen - totalt	<u>2,1</u>	<u>0,7</u>	<u>0,4</u>	<u>0,4</u>	<u>0,7</u>

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning.

Tabell A.6 Bruttoinvesteringar 1983-90

Årlig procentuell förändring, 1984 års priser

	1983- 1984	1984- 1985	1985- 1986	1986- 1990	1983- 1990
Råvaruindustri	44,5	26,7	-13,0	-2,5	5,3
Insatsvaruindustri	8,7	52,4	-6,0	-6,0	2,8
Investeringsvaruindustri	10,7	16,5	-1,3	4,6	6,2
Konsumtionsvaruindustri	29,8	34,5	-1,1	1,2	8,9
Byggämnesindustri	11,1	28,4	-11,4	-0,3	3,2
Enkätföretagen - totalt	21,9	28,9	-4,8	-0,1	5,9

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning.

Tabell A.7 Försäljningspriser och marknadsandelar 1983-90
Årlig procentuell förändring

	1983- 1984	1984- 1985	1985- 1986	1986- 1990	1983- 1990
Försäljningspriser					
Råvaruindustri	12,1	1,7	2,5	4,5	4,9
Insatsvaruindustri	6,7	5,6	4,5	4,6	5,0
Investeringsvaruindustri	6,8	5,0	4,5	4,2	4,7
Konsumtionsvaruindustri	9,7	4,5	4,2	4,6	5,2
Byggämnesindustri	7,8	5,2	5,3	5,2	5,6
Enkätföretagen - totalt	<u>9,1</u>	<u>4,1</u>	<u>4,0</u>	<u>4,5</u>	<u>5,0</u>
Marknadsandelar					
Råvaruindustri	2,4	0,0	0,4	0,5	0,7
Insatsvaruindustri	2,9	1,6	2,6	2,0	2,2
Investeringsvaruindustri	7,2	8,3	4,6	1,2	3,5
Konsumtionsvaruindustri	3,1	6,0	4,1	2,1	3,0
Byggämnesindustri	8,0	10,4	0,1	2,6	4,3
Enkätföretagen - totalt	<u>4,0</u>	<u>4,7</u>	<u>3,5</u>	<u>1,5</u>	<u>2,6</u>

Källa: IUIs enkät om företagens långtidsbedömning.

ENKÄTFORMULÄR - Tjänsteenkäten

Uppskatta den procentuella fördelningen av verksamhetens totala arbetskraftskostnader.

	Arbetskraftskostnader i procent av totalen	
	1976	1982
1. FoU
2. Design, konstruktion, dokumentation
3. Arbetsberedning (t ex material- och produktionsplanering)
4. Tillverkning
därav		
a) direkt produktionsarbete
b) indirekt arbete
5. Marknadsföring (inkl distribution)
6. Administration
7. Övrigt
(Om över 10 %, ange typ av aktivitet:		
TOTALT	100	100

Anmärkning: Med direkt produktionsarbete avser vi endast arbete i direkt anslutning till hårdvaruproduktion. Till posten indirekt arbete hänförs alltså arbetsledning, underhåll, kvalitetskontroll, lagerhållning, materialtransporter etc. Eventuell produktion av tjänster för avsalu (t ex konsultuppdrag, städservice), som inte är direkt kopplade till varuförsäljning, hänförs till posten Övrigt.

Företagets namn

Handläggare inom företaget tel

ENKÄTFORMULÄR - Enkäten om företagens långtidsbedömning

OBS! FRÅGORNA AVSER ENDAST FÖRETAGETS SVENSKA DELAR ELLER DEN DEL AV FÖRETAGET SOM ANGIVITS I BLANKETTHUVUDET.

FÖR ATT UNDVIKA ATT DEN LÅNGSIKTIGA UTVECKLINGEN PÅVERKAS AV KONJUNKTUR-VARIATIONER SKALL 1990 BETRAKTAS SOM KONJUNKTURMÄSSIGT LIKVÄRDIGT MED 1984 FÖR FÖRETAGET.

För samtliga uppgifter på blanketten gäller, om inte annat anges, samma definitioner som i den ordinarie planenkäten.

Uppgifterna skall gälla kalenderår eller motsvarande räkenskapsår.

AVD I

		1983	1984	1985	1986	1990
1.	Anställda					
a)	antal anställda personer					
b)	antal arbetade timmar (1000-tals). Den generella arbetstiden antas oförändrad.					
2.	Fakturering (exkl indirekta skatter), mkr		1984 års genomsnittspriser			
		1983	1984	1985	1986	1990
a)	till utlandet (inkl utländska dotterbolag)					
	därav till utländska dotterbolag					
b)	till hemmamarknaden (inkl dotterbolag)					
c)	totalt (c = a+b)					
3.	Bruttoinvesteringar i byggnader, anläggningar, maskiner och inventarier (inkl transportmedel), mkr		1984 års genomsnittspriser			
	därav större investeringsprojekt	1983	1984	1985	1986	1990

AVD II

4.	Försäljningspriset (i svenska kronor) på Era produkter i genomsnitt jämfört med 1983. 1983 = 100.	1983	1984	1985	1986	1990	
a)	utlandet	100					
b)	Sverige	100					
c)	totalt	100					
5.	Ange marknadsandel på exportmarknaden (enl Er definition) i genomsnitt jämfört med 1983. 1983 = 100.	1980	1983	1984	1985	1986	1990
			100				

6. Vilken (vilka) yrkeskategori(er) bedöms öka sin(a) andel(ar) av arbetsstyrkan under resten av 1980-talet?

Ange yrkeskategori:

Specificera:

- yrkesarbetare
(t ex svarvare, borrarar)
- andra arbetare
(t ex lagerarbetare, förpackare)
- tjänstemän med teknisk
gymnasieutbildning och högre
- tjänstemän med ekonomisk
gymnasieutbildning och högre
- övriga tjänstemän
(t ex försäljare, kontorister)

7. Ange följande posters andelar (i procent) av faktureringen i löpande priser.
OBS! Andelarna skall summera till 100 procent.

	1983	1984	1985	1986	1990
a) lönekostnader inkl sociala avgifter)					
därav för FoU-arbete					
för marknadsföring					
b) inköpsvärdet av råvaror, insatsvaror och energi					
c) övriga kostnader (om tillämbart)					
därav för inköpta tjänster					
d) bruttovinst					
e) totalt (e = a+b+c+d)	100	100	100	100	100

8. Vilka antaganden baseras Era bedömningar på för perioden 1984-1990
jämfört med perioden 1980-1984?

	Mycket lägre	Lägre	Oför- ändr	Högre	Mycket högre
a) ekonomisk tillväxt					
Sverige					
internationellt					
b) inflation					
Sverige					
internationellt					
c) ränteläge					
Sverige					
internationellt					
d) dollarkurs (US) gentemot svenska kronor					

Kompletterande upplysningar: -----

Företagets namn: -----

Handläggare inom företaget: ----- Tel: -----

NOTER

1 Uppgifterna avser Sveriges andel av 14 OECD-länders import i löpande priser, exklusive mineraliska bränslen m m (SITC 3).

2 SOU 1984:4, sid 302-304.

3 De beräknade relativprissänkningarna visar på kostnadslägets betydelse snarare än på den exakta storleken av de nödvändiga pris-anpassningarna. Företagens avvägning mellan att använda vinster till sänkningar av relativpriser eller till satsningar på FoU, produktutveckling, marknadsföring m m har diskuterats i bl a Eliasson (1985b) och Kling m fl (1984). Se också avsnitt 1.5 i detta kapitel.

4 Avsnittet baseras på Pousette och Lindberg (1985), "Services in Production and Production of Services in Swedish Manufacturing".

5 Carlsson (1985) ger en ingående beskrivning av tjänstesektorns utveckling i ett internationellt perspektiv.

6 Urval, svarsfrekvenser, begreppsdefinitioner m m samt enkätformulär redovisas i appendix.

7 Andelen arbetare i industrin är något högre än tillverkningens andel av arbetskraftskostnaderna enligt tjänsteenkäten. Förklaringar till detta kan vara dels att arbetskraftskostnaden per tjänsteman är högre än per arbetare, dels att funktionsindelningen i enkäten inte helt följer indelningen i arbetare och tjänstemän. Systsättningsuppgifterna avser dessutom hela industrin, medan tjänsteenkäten bygger på svar från större företag.

8 För det första antas att arbetskraftskostnadernas fördelning på funktioner i de producerande utlandsbolagen är densamma som i de svenska delarna, enligt tjänsteenkäten. För det andra appliceras funktionernas andelar, enligt tjänsteenkäten, på antalet anställda i stället för på arbetskraftskostnaden. För det tredje antas andelen anställda i icke-producerande dotterbolag i utlandet 1982 vara densamma som 1978.

9 Avsnittet baseras på Örtengren (1985), "Industristödet och staten som företagsägare".

10 I detta avsnitt används bruttomarginalen, dvs bruttovinsten i förhållande till omsättningen, som ett grovt mått på lönsamheten. Eftersom förädlingsvärdeandelen och kapitalintensiteten skiljer sig mellan branscher bör branschjämförelser av bruttomarginalens nivå göras med stor försiktighet.

- 11 Avsnittet baseras på Jagrén (1985), "Företagens tillväxt i ett historiskt perspektiv".
- 12 Se tabell V:5 för en redovisning av de ingående företagen.
- 13 Det har tyvärr inte varit möjligt att särredovisa företagens interna tillväxt och företagsköp för Sverige respektive utlandet, varför uppgifterna i avsnitt 2.2.1 avser företagens totala verksamhet.
- 14 För en analys av sambandet mellan industristruktur och s k "länderrisk" se Oxelheim (1984a).
- 15 Se Eliasson (1985b) för en diskussion av styrning och planering i företag.
- 16 Enkätens utformning redovisas tillsammans med enkätformuläret i appendix. Där presenteras också enkätresultaten på sektornivå.
- 17 Det bör observeras att enkäten genomfördes före förändringarna av det svenska ränteläget i maj och juli 1985.
- 18 För den totala industrin avser produktiviteten bruttoproduktion per arbetad timme.
- 19 Bedömningen av investeringsutvecklingen i enkäten gjordes före ränteförändringarna i maj och juli 1985.
- 20 Skillnaden i utvecklingen av antalet timmar beror på att LU 84 antar att arbetstiden per sysselsatt i industrin minskar från ca 1 500 timmar per år 1983 till 1 400 timmar per år 1990. I enkäten förutsattes medelarbetstiden vara oförändrad.
- 21 Se kapitel VI för en redovisning av modellresultat för hela ekonomin, där företagens planer ingår.
- 22 Se Du Rietz (1985) för en beskrivning av nyföretagandets utveckling i industrin under 1900-talet.